

■ Мінскія хронікі

ГЕРОЙ ДАСТАЕЎСКАГА І АЎТАР МЕДЫЦЫНСКАГА АДКРЫЦЦЯ

Хто яны — беларускія немцы?

Сёлета мы адзначаем важную падзею — 500 гадоў беларускага кнігадрукавання. Настолькі ж маштабнае свята з аналагічнай датай і ў прыхільнікаў лютэранскай царквы, якая зарадзілася ў Германіі — 500 гадоў з пачатку рэфармісцкай дзейнасці Марціна Лютэра. І гэта супадзенне — далёка не адзінае, што цесна звязвае два народы...

На вуліцах Нямецкай і Лютэранскай...

Масавыя перасяленні немцаў у Расійскую Імперыю пачаліся ў часы праўлення Кацярыны II. На засвоеннай тэрыторыі яны займаліся земляробствам, рамёствамі, нярэдка становіліся спецыялістамі, высакакласнымі ўрачамі. Да знакавых падзей XX стагоддзя, якія перавярнулі ход гісторыі, нямецкае насельніцтва Беларусі дасягала 70 тысяч, зараз жа ў краіне пражывае каля дзвюх тысяч чалавек гэтай нацыянальнасці.

У Мінску Нямецкая слабада (праўда, такая назва ў афіцыйных документах не выкарыстоўвалася) складалася з трох вуліц: Лютэранскай, Малой Лютэранскай і Нямецкай, якія цяпер носяць назвы Волаха, Клары Цэткін і Розы Люксембург адпаведна. Пра гістарычнае мінулае раёна нагадвае толькі невялікі сквер, які атрымаў назву Лютэранскі. Дарэчы, летась ён стаў вядомым на ўсю краіну, калі побач падчас будаўніцтва дарогі пачалі знаходзіць парэшткі з закрытых у 1960-х, а потым зруйнаваных лютэранскіх могілак.

Было некалькі хваляў перасялення немцаў на гістарычную радзіму: у перыяд Першай сусветнай вайны, пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі і перад Вялікай Айчыннай вайной, праўда, апошняя кранула пераважна прыбалтаў і жыхароў Паволжа, дзе імі была створана аўтаномная рэспубліка. Дарэчы, пасля рэвалюцыі эмігрантаў актыўна запрашалі назад, і частка з іх, асабліва інтэрнацыянальныя сям'і, вярталіся. Пасля Другой сусветнай вайны такога не было, негалосная забарона на вяртанне была знята толькі бліжэй да 1960-х.

У супольнасці нацыянальныя меншасці пачалі аб'ядноўвацца пасля распаду Савецкага Саюза. Як раскавае заснавальніца грамадскага аб'яднання нямецкай культуры «Масты» і лютэранскай

абшчыны «Выратаванне» **Вольга ШТОКМАН**, 90-я гады былі часам плённай працы. Апроч сталіцы, нямецкія арганізацыі з'явіліся ў Віцебску, Гродне, Бабруйску, Гомелі, праўда з-за адсутнасці матэрыяльнай падтрымкі неўзабаве спынілі сваё існаванне. Затое цяпер Гродна стаў цэнтрам жыцця лютэранскай абшчыны, бо тут знаходзіцца адзіная ў Беларусі дзеючая кірха.

У мінулым жа толькі ў сталіцы было дзве лютэранскія царквы. Адна імя Святога Мікалая ў Нямецкай Слабадзе і другая, між іншым, на галоўнай вуліцы горада — Захар'еўскай, там дзе цяпер знаходзіцца задворкі культавага ўніверсама «Цэнтральны». Яна была знесена ў 1939 годзе, другую спасцігла не больш зайздросная доля — у будынку знеслі вежу і арганізавалі кінатэатр «Дзіцячы», у гады вайны яна была амаль цалкам разбурана, таму так і не аднавілі сваё існаванне.

Самае талерантнае медыцынскае таварыства

У любым горадзе XIX — пачатку XX стагоддзя ўрачы складалі найбольш адукаваную праслойку насельніцтва. Таму апроч медыцынскай дапамогі яны неслі яшчэ і асаблівую культуру, якая развівалася горад. Напрыклад, цяперашняя бібліятэка імя Пушкіна была заснавана па ініцыятыве Таварыства мінскіх урачоў, і ў алякунскіх саветах бібліятэка імя Пушкіна і імя Талстога менавіта лекарскі адыгрывалі галоўную ролю.

У Мінску сярод выбітных прадстаўнікоў гэтай прафесіі, як раскаваў **даследчык-краязнавец Вадзім ЗЕЛЯНКОЎ**, было нямаля немцаў. Адзін з іх — Мікалай Канстанцінавіч Берг. Шмат гадоў ён працаваў у марскім ведамстве, у 1852 годзе выйшаў у адстаўку і быў прызначаны інспектарам медыцынскай управы ў Архангельск. Дарэчы, у той час гэта была галоўная доктарская пасада ў губерні, тое самае, што цяпер галоўны ўрач вобласці.

У 1862 годзе калежскі саветнік, доктар медыцыны, акушэр, кавалер ордэнаў Берг трапляе ў Мінск

на той жа пост. Дарэчы, кавалер ордэнаў — гэта званне даволі ўмоўнае, медаль у памяць уціхаміравання польскага мецяжу ўручалася ўсім чыноўнікам дастатковага высокага рангу. Сярод іх былі не толькі тыя, хто ў ім не ўдзельнічаў, але нават тыя, хто не меў дачынення да ваеннай справы.

Адна з галоўных заслуг Берга падчас работы ў Мінску — стварэнне Таварыства мінскіх урачоў. Падобную спробу прадымаў і яго папярэднік Кірыл Осіпавіч Спасовіч. Аднак статут арганізацыі так і не быў зацверджаны, яна сама была распушчана, а праз некаторы час Спасовіч звольнены. Пагаворвалі, што прычына была ў яго сьне Уладзіміры, які меў прапольскія погляды, за што яго неўзлюбіў генерал-губернатар Мураўёў. Тым не менш спражасці ўзніклі і ў Берга.

А справа была воль у чым. У адказнае ад суседніх губерняў, мін-

паўгода, Берга на гэты час нават выклікалі ў Пецярбург. У выніку яго цалкам апраўдалі, але ён вырашыў сам пайсці ў адстаўку. З-за гэтага апошнія восем гадоў свайго жыцця ён правёў на мяжы галечы.

Само таварыства існуе і цяпер. Пасля рэвалюцыі яно было распушчана, затым адноўлена, а з 1926 года падзелена па спецыялізацыях. Тое, што цяпер называецца, скажам, беларускае таварыства стоматалагаў або афтальмолагаў — гэта якраз і ёсць раздробненыя часткі таго самага першага мінскага аб'яднання.

Шырокая душа і дапытлівы розум

Яшчэ адна гарадская легенда — Вільгельм Данілавіч Гіндэнбург. Аб ім раскавалі, напрыклад, што ён хадзіў на ўсе прыёмы толькі з катом па мянушцы Бургамістр, ці ўжо пазней, што ён у радстве з Паулем фон Гіндэнбургам, які кіраваў Германіяй у 1925—1934 гг. Аднак усё гэта не болей як міф. А вось праўда тое, што ў пачатку кар'еры ён, як павятовы лекар, лячыў кампазітара Міхаіла Глінку, а ў канцы — стаў штатным урачом Пішчалаўскага замка, — раскаваў Вадзім Зелянкоў.

Гіндэнбург быў вядомым дабрачынцам. Нярэдка шаўковыя кашулі і дарага пасцельная бялізна, якую яму дарылі чуллівыя заможныя пацыенткі, аказваліся ў дзяцей беднякоў, кухарак, яўрэйскіх падзёншчыц. Акрамя таго, доктар быў адным з дзейных членаў мінскай лютэранскай абшчыны, актыўна выдаткаваў сродкі на будаўніцтва новай мураванай кірхі. Нягледзячы на веравызнанне, ён сам прапанаваў арганізаваць бальніцу пры Мінскай духоўнай вучэльні і быў згодны прыняць на сябе лячэнне вучняў бясплатна, калі толькі будучы дадзены медыкаменты.

Душэўныя якасці выдатнага лекара знайшлі адлюстраванне ў літаратуры... У 1877 годзе была апублікавана тая частка дзёнікаў Дастаеўскага, у якой распавядалася аб атрыманым ім лісце ад мінчанкі Соф'і Лур'е, а дакладнай, ад дзяўчыны Л. з горада М. А гаварылася ў гэтым лісце пра невера-

Вядомы доктар і дабрачынец Вільгельм Данілавіч Гіндэнбург.

годна добрага доктара Гіндэнбурга. У далейшым Дастаеўскі вывеў яго ў рамана «Браты Карамазавы» пад прозвішчам Герцэнштубэ. Персанаж лагодна частуе хлапчука арэхамі і вучыць парачды нямецкі слоў, пры гэтым падымае ўверх палец — гэты жэст, па ўспамінах яго пляменніцы, быў уласцівы і самому Гіндэнбургу.

Дарэчы, на той жа старонцы згадваецца яшчэ адзін знаёмы нам мінчанін, той самы адвакат Уладзімір Спасовіч. Праўда, выведзены ён хутчэй у негатывым ключы пад крыўдным для таго часу прозвішчам Федюковіч (сінонім цяперашняга слова «дурань»). Дарэчы, па маці Спасовіч таксама меў нямецкія карані.

А вось сын самога Гіндэнбурга — Вільгельм Вільгельмавіч — у гады вучобы ў Маскоўскім універсітэце быў настаўнікам дзяцей будучага маскоўскага мітрапаліта Інакенція, вядомага сваёй месіянерскай дзейнасцю на Алеўцкіх астравах. Вільгельм так прасякнуўся яго аўтарытэтам, што ў канцы жыцця прыняў праваслаўе — раней была супраць сям'я — і атрымаў імя Васіль. Дарэчы, так нярэдка называлі і яго бацьку, бо імя Вільгельм простым людзям здавалася занадта мудрагелістым. У цэлым сітуацыя з асіміляцыяй немцаў была даволі распаўсюджанай.

Доктар Карл Карлавіч Дзіберг таксама ўвекавечыў сваё імя ў гісторыі. Ён адкрыў эфект, які ўзнікае падчас смерці ад пераахладжэння, які атрымаў назву прыкмета Госфельда-Дзіберга-Райскага. Згадка пра даследчыка можна было знайсці ў медыцынскіх часопісах 1880-х гадоў па ўсім свеце: ад Венны да Чыкага. Дарэчы, Дзіберг быў яшчэ і старшынёй савета старшын Мінскага музычнага таварыства.

Расказваючы пра беларускіх немцаў, можна назваць яшчэ дзясяткі, а то і сотні імёнаў людзей, якім ёсць за што шчыра сказаць Danke schön.

Дар'я КАСКО.
kasko@vziasda.by

Лютэранская кірха, якая да 1939 года знаходзілася ў цэнтры горада.

скае таварыства не дзялілася па нацыянальнай ці рэлігійнай прыкмеце, што ішло ўразрэз з дзяржаўнай палітыкай. Талерантнасць паглядаў захоўвалася доўгі час: і праз 50 гадоў члены Мінскага таварыства ўрачоў пратэставалі супраць таго, каб для заняцця якой-небудзь медыцынскай пасады неабходна было праваслаўнае веравызнанне.

Дарэчы, на гэтай глебе ў Берга паўсталі рознагалосці з кіраўніком Падольскай губерні, дзе ён працаваў пасля Мінска. Пачалася судовая справа, якая доўжылася

Знаходка

12 метраў падмуркаў на старых могілках

У вёсцы **Лаўрышава Навагрудскага раёна знойдзены фундамент манастырскага храма XVI стагоддзя. Яго пашчасціла адшукаць удзельнікам валанцёрскага гісторыка-пошукавага летніка пры Свята-Елісееўскім Лаўрышаўскім мужчынскім манастыры.**

Валанцёры займаліся расчысткай зараснікаў на старых вясковых могілках, якія раней былі манастырскімі, і акурат там адшукалі фундамент. Захаваліся ганак, контур прытвору, асноўнага памяшкання і алтарнай часткі. Цікава, што ўсё выкладзена з валуноў, якія змацаваны паміж сабой вапнавым растворам, — цэгла не выкарыстоўвалася. Капітальны фундамент быў разлічаны на высокую драўляную царкву даўжынёй больш 12 метраў і шырынёй каля 6 метраў.

Царква належала Лаўрышаўскаму мужчынскаму манастыру, які быў заснаваны ў XIII стагоддзі вялікім князем ВКЛ Войшалкам і прападобным ігуменам Елісеем Лаўрышаўскім. Найбольш імаверна час, да якога адносіцца фундамент, — XVI стагоддзе, калі манастыр дасягнуў найвышэйшага росквіту і ў дакументальных крыніцах названы лаўрай.

У праваслаўным летніку пры Свята-Елісееўскім Лаўрышаўскім мужчынскім манастыры на працягу двух тыдняў працавалі студэнты і старшакласнікі, многія з якіх у мінулыя гады ўдзельнічалі ў археалагічных раскопках у Лаўрышаве. Мяркуецца, што ў наступным годзе на расчышчанай пляцоўцы будучы праведзены археалагічныя даследаванні.

Лаўрышаўскі манастыр — адзін з самых старажытных манастыроў Беларусі. Павод-

ле царкоўнага падання, ён быў заснаваны сынам літоўскага князя Трайнага прападобным Елісеем Лаўрышаўскім каля 1225 года ў выгібе на левым беразе ракі Нёман каля падножжа высокай гары.

З часам у ваколіцах старажытнага манастыра Нёман змяніў рэчышча, і манастыр апынуўся на правым беразе ў асяроддзі непраходнай багны.

У XIII стагоддзі манастыр быў цэнтрам летанісання ў Беларусі. Каля 1329 года для Лаўрышаўскага манастыра было створана рукапіснае Евангелле — помнік беларускага кнігапісання, які захоўваецца цяпер у бібліятэцы імя Чартарыйскіх у Кракаве.

Вядома, што ў манастыры былі храмы Уваскрэснення Хрыстова і Нараджэння Найсвяцейшай Багародзіцы.

Ніна ШЧАРБАЧЭВІЧ. nina@vziasda.by

На лаўрышаўскіх могілках.